

Sinkovics Ferenc

Néhány gondolat Matúz Gábor Ötödik évszak című könyvéről

Az elsőkötetes szerzőnek sohasem könnyű a dolga: szembe kell néznie azzal a többé-kevésbé zárt és megosztottsága ellenére is belterjes tábormal, amit jobb híján „irodalmi életnek” nevezünk. Ez a tábor ugyanis csak azokat a fiatal jövevényeket szereti, akiket ő fedezett fel; akiket ennek következtében el tud kötelezni a maga irányába, s akik felől biztos lehet abban, hogy egyetlen tagjának sem jelentenek majd konkurenciát.

A hazai szépirodalom – az imént említettek miatt is bizonyára – kezd súlytalanná válni. Az emberek eleve előítéletekkel viseltetnek iránta, érdeklődésük a tényirodalom, illetve a memoárirrodalom felé fordult. Sok-sok szerző azzal magyarázza ezt a jelenséget, hogy a beállt változások – értsd: rendszerváltás – következtében az irodalom elveszítette hagyományos, több évszázada létező funkcióját kis hazánkban. Azaz a vége a sorok között való írásnak-olvasásnak, a valós politikai színtereket és vitákat helyettesítő irodalmi életnek. És egyébként is, világszerte leáldozóban van az a korszak, amelyet röviden csak a Gutenberg-galaxis, azaz az írott betű korszakának nevezünk. Arról nem beszélve, hogy az elektronikus média a szó szoros értelmében körbehálózza a glóbuszt, olyan híreket, friss információkat szolgáltatva és olyan katharizisokat okozva, legyen az népünnepély, elnökválasztás, tudományos felfedezés, háború, tömeggyilkosság vagy természeti katasztrófa, amelyekkel az irodalom, pontosabban a szépirodalom képtelen versenyezni.

Hazugság...

A magyar irodalom – ha lehet – most sokkal nagyobb feladat és kihívás, sokkal veszélyesebb misszió előtt áll, mint ezelőtt bármikor. Csakhogy az írók jelentős része nem tud, másik része pedig nem mer azonosulni ezzel a küldetéssel. Egyik részük valami egészen kicsinyes pártpolitizálásba, afféle „undorírásba” kezdett, a másik része pedig hallgat. Jóllehet az irodalom számára minden eddiginél bővebben kínálja témáit a valóság. Haza, nemzet, globalitás, hagyomány, másság, morál, korrupció, identitás, értékválság – csakhogy a legtriviálisabb dolgokat soroljam. Mégis kínosan nagy a csend. S a frankfurti blöff tette rá a koronát minderre...

Ebbe a világba érkezett, mint valami nem várt újszülött, az *Ötödik évszak*. Harminchét novella, amelyek voltaképpen semmilyen ma élő irányzatba és iskolába sem sorolhatók be. Voltak olyan beavatottak, mondjuk úgy jóbarátok és hozzátartozók, akik belelapozhattak a dossziében

szaporodó írásokba. Én nem tartozom közéjük. Csak a kiszivárgó hírekből hallottam, hogy a könyv meglehetősen markáns, néhol vériszamos és naturalista, más írásokban pedig a nyers erotika vagy éppenséggel a megdöbbenés és a meghökkentés, illetve az ezekhez társuló durva cinizmus áll a középpontban. Addig-addig csörgedeztek felém az effajta hírek, amíg magam is hinni kezdtem nekik, s botrányokra számítva vettem kézbe az *Ötödik évszakit*. De nagyot kellett csalódnom. Lehet, hogy demisztifikálom a kötetet, amikor azt állítom: semmi botrányos sincs benne? Márpedig ez a helyzet... Az *Ötödik évszak* irodalmi párhuzamait, legyünk pontosak, irodalmi elődjait nem nehéz megtalálni. Ez a könyv egy kicsit *Kafka*, egy kicsit *Buzatti* egy kicsit *Vian*. De csak egy kicsi van itt mindenkiből. Matúz Gábor saját énjéből, megélt élményeiből, működő reflexeiből, érzékenységeiből fakadnak.

Végeletes abszurdításuknak nem az ad életet, hogy mások is használták már az irodalomban az irracionálisitást, a megdöbbenést és a meghökkentést eszközként, hanem az, hogy a köznap gondolkodás számára nehezen elképzelhető, olykor már-már felfoghatatlan helyzetek az író legteljesebben megélt világa. Természetes, szerves és organikus világa. A novellák közös jellemzője, hogy mindegyik abszolút valós, vagy mondjuk úgy, természetes szituációval kezdődik. Az első sorok, és az első képek mindig a realitás, hovatovább a banális és triviális hétköznapiság talaján állnak. Innem úszunk át aztán az abszurdítások világába. Néha finomak, fokozatosak az átmenetek, mintha csak egy lépcsősoron haladnánk lefelé. Ez a ritkább. Gyakoribb, hogy egy különben természetesnek tűnő pillanatban átlök bennünket a szerző az abszurd titkos dimenziókapuján...

Kevés az olyan novella, amely egyenesen és közvetlenül az abszurdításra, s a vele jegyben járó cinizmusra épül, s érezhetően nem Matúz megélt élményeiből táplálkozik. Az egyik ilyen talán a *Legszebb lány anyja* című írás. *Bár...* Nyilván nem közömbös, hogy a szerzőnek lányai vannak, és a szüzeket faló nagyúr víziója, meg a lányok lényükből adódó kiszolgáltatottsága, s az ebből fakadó apai aggódás Matúznak is ott bújjik a tudatalattijában.

Át lehetne rostálni a harminchét novellát valamiféle szitán. Már ha lenne értelme annak, hogy különféle dobozokat, fiókokat gyártunk számukra a könnyebb kategorizálhatóság és felismerhetőség kedvéért. Család, vallás, kórház, satöbbi... De hát ezek csak a díszletek. A szerző ugyanis minden novellájában ugyanarról ír. A világ racionálisan megmagyarázhatatlan, már csak emocionálisan érzékelhető lényege és tünetei érdeklik.

Az abszurdítás napjaink élménye, a léttenger „természetes” anyaga és közege. Próbáljuk megszokni. Nehezen megy, hiszen elménk mindig és mindenben a természet lényegéből fakadó rendet és tiszta logikát, a felfogható kérdéseket és a pontos válaszokat keresi. Csak-hogy a kérdések zavarosan bonyolultak. Miért hal meg egy ember? És miért hal meg az ember apja, akivel így vagy úgy, de összeforrott az élete, akihez annyi emlék, érzélem köti? Matúz választ ad az elfogadhatatlanra. No, nem logikus és tiszta ez a felelet, mert a halál még mindig felfoghatatlan számunkra... Hanem elmegy sörözni nemrég temetett édesapjával, beszélgetni próbálnak a kocsma füstös levegőjében a megbontott kőbányaik mellett, keresik a szavakat, de érezni a döcögő félmondatokból, hogy azzal a megfellebbezhetetlen hatalommal, azzal a távolsággal, amit a halál jelent, már nem tudnak mit kezdeni. Az író szépen visszaterelgeti apját a sírhoz, belefekteti a koporsóba. Még egy utolsó halvány próbálkozás a kommunikációra – vagy ez már csak egy vízió? – és visszatúrja rá a földet.

Valami hasonló jelenik meg abban a novellában is, amikor a szerző meglátogatja nagyszüleit, átéli az élményt annak minden rezdülésével, szag és ízhatásával, megszokott menet-

rendjével, az öregek bölcs szavainak hangsúlyával együtt, majd visszamegy a laktanyába. Lefekszik, de csak elalvás előtt jut eszébe, hogy a nagyapja és a nagyanyja már évek óta halott.

Nekem, az olvasónak ezen a ponton megint az az érzésem támadt, hogy szinten minden Matúz-novellában eltitkolhatatlanul ott bújkik a humánus. Lehet, hogy a szerző szégyellné kimondani ezt a szót... Lehet, azt hiszi, hogy a naturalista és az erotikus jelenetek, az írások sötét cinizmusa kellőképpen elfedi ezt, de téved. Sőt, annál jobban érzékelhető minden emberi és emberért írott sor illetve gondolat, minél brutálisabb környezetbe kerül.

No, de a nagyszülőknél tartottunk... A halál és az elmúlás a legtöbb Matúz írásban felbukkan egyébként. Hol drasztikusan, vértől fröcsögően, hol pedig szelíden, az öngyilkosság képében. Fura, de a brutalitások is műves és kidolgozott, rafinált formákat kapnak. Elég, ha a fiatal ápolónőre gondolunk, akit előbb meztelenre vetkőztet a katona, centijével végigpon-tozza a testét, majd pedig egy-egy héthatvankettes golyót enged fegyveréből a bőrön levő beosztásokba. Szépen, sorban, egymás után. És mindez halott öccse kórházi ágyánál történik. A lány teste erőszakos szerelemre számított, a „vetközz!” parancs elindította reflexeit, de hát azért járunk az abszurd terepén, hogy semmi se úgy fejeződjön be, ahogy arra számítottunk.

A halál talán a *Túlélésnovellában* van jelen a legmegdöbbentőbben. Egy tudományos-fantasztikus írásba illik az a lelemény, amivel a szerző operál itt. Több halálsík, több halál-dimenzió. Az egyik az abortuszé, a másik egy fura baleseté, a harmadik pedig a lelkek fásult és kiábrándult halála a legvégén.

Vannak finomabb brutalitások is a kötetben. A leginkább talán az az írás ragadott meg, amelyben az író ül a buszon, s egy öreg csavargó megkérdi tőle:

„– Magyar vagy?

– Igen...

– Furcsa banda – mondta az öreg elmerengve. Hátramozdult és lendületből állon vágott a bottal.”

Magam sem tudom, hogy az egészen mindennapi abszurdítás miatt tetszik-e ez a novella, azért, mert mindannyiunkat sokszor és sokszor állon vágta pusztán azért, mert magyarok vagyunk, vagy inkább maga a meghökkentő és gyors, nem várt fordulat nyuggőzött le. Valahogy így vagyok az *Etesi kísérlettel* is, ahol meg abban vagyok bizonytalan, hogy a merőben új és merészen megrajzolt, templomromboló lovas Jézus-alak ragad meg, vagy megjelenésének képtelensége.

De hogy mi minden jut az ember eszébe! Az *Etesi kísérletnél* még az is átvillant rajtam, hátha saját magát rajzolta meg Matúz a romboló Krisztusban. Ez a novella a könyv végén található, s mire odaér az ember, a szó igazi értelmében megszokja a szerző jelenlétét. Mindenütt ott van. Gézaként, Gáborként, direkten vagy kevésbé direkten, konkrétan, vagy áttetsző, csak sejtethető fedésekben, de ő az. Már-már hivalkodóan kötődik a könyv az életéhez. Az első a helyszín... Gyakran járunk városában, azaz Balassagyarmaton, bent vagyunk a kórházban, állunk a „határörkerület” udvarán, satöbbi, satöbbi...

Aztán a szereplők, akik szinte már kiábrándítóan konkrétak és valóságosak sokszor, mint az *Álomfejtőknek* című írásában, vagy *A Sakálkölyökben*. Mint ahogy a szakmája, újságíró hivatása is jelen van mindig. Ez is hol direkten, amikor utazásról, szerkesztőségről, sőt konkrétan a Magyar Demokratáról beszél, hol meg csak hatásában, az alkalmazott eszközökben, szemléletmódjában.

A matúzi írások nyelve sok zsurnalisztikai elemet, sőt attitűdöt hordoz. Szikár, tényközlő ábrázolás ez, amelyhez a szakmában tanult arány- és tempóérzék párosul. Ez erőt és sebességet ad a kötet novelláinak. Néha ugyan érezni, hogy a riporter szikárság, a kiméletlen lényegretörés és leegyszerűsítés a plaszticitás rovására megy, de nincs idő ezen eltöprengeni, mert az embert sodorja magával a szöveg. Csak néha történik meg az, hogy a szerző lelassít, korábbi tempójához képest pepecselni kezd, túljelzői a mondatokat. Beleszeret egy-egy fordulatba, ami persze minden íróemberrel megeshet, megpróbálja kimélyíteni, újabb lehetőségeket, leleményeket keres benne. Játszik. Ami önmagában egyáltalán nem bűnös dolog, de kétségtelenül idegen elemeket szül. Igaz, hogy az abszurd és a nyelvi szikárság nem feltétlenül édestestvére, de az *Ötödik évszak* legjobb novellái több minden mellett éppen nyelvi szikárságuk, és a pszichologizálás visszafogása miatt a legjobbak.

Nincs mit spekulálni ezen. Csak a sznobok hiszik azt, hogy a szikárság alávalóbb a jelzők zsúfoltságánál, a barokkos tekervényeknél, és az állandóan vissza-visszaütaló, többszörösen összetett mondatoknál. Igazából nincs kórdívat sem. Csupán az írás ereje számít. Az anyag, a látásmód, az írói szubjektum formálja ki magának – és csakis magának – a nyelvet. Lehet ezen még javítani, de minden beavatkozás kínos és egyre kínosabb eredményekkel fenyeget.

Az *Ötödik évszak* egy sor kérdést vet fel, amelyek közül talán az a legelső, hogy lesz-e folytatása ennek a könyvnek, s hogy a megkezdett út irodalmi életművé terebélyesedhet-e az évek során. Most úgy tűnik ugyanis, hogy a szerző teljes mértékben felélte, magas hőfokon kiolvasztotta élményanyagát. De ne találgassunk, adja meg majd ő a választ...

A másik pedig, hogy miként fogadja az irodalmi élet a kötetet. Felrázóan friss és merész ahhoz képest, hogy hallgassanak róla. Ha már az abszurdítások szellemében gondolkodunk: lehet, hogy pont ez a „hibája.” Semmilyen módon sem illeszkedik, igazodik az ellaposodó magyar kortárs irodalom fő áramlataihoz, és amennyire én tudom, az első kötetes Matúz, hátában a kevéssé ismert Ipoly Kiadóval, nem keresi az irodalmi mogulok tanácsait és barátságát, egyik székértáborban sem.

Ez pimaszság a ma uralkodó irodalmi szellem, s a bevett protekcionista gyakorlat szerint. Sőt, abszurd és cinikus.

Tehát hitelesen matúzi.

Ipoly Kiadó, (Balassagyarmat, 1999.)